

ო. ჯიშკარიანი

აზიისა და კავკასიის

სახელწოდებათა წარმოშობის საკითხისათვის

ტფილისი

ს. მ. უ. ს. პოლიგრაფ. განყ. 3 სტამბა

1924

Азия и Кавказ.

Современная наука название Азии производит от ассирийского „ašú“ = assú, что значит восток¹), автор же предлагающего труда полагает, что, как название главной вершины горной цепи в Лидии Τμώλος²) Tmolos носит следы грузинского слова towli, что значит снег, так и легшее в основание слова Азии название **азийской** долины, простирающейся на юг от Тмола, носит явные следы Абхазского „ašú“ или Аварского „hàzo“- слов того же значения, т. е. снега³). Что же касается происхождения названия Кавказа, то и здесь современная наука далека от истины: до восьми различных мнений по этому вопросу явно свидетельствуют об этом и причина всему этому та, что никто из ученых не попытался объяснить состав этого слова на почве местных языков: Аварское „kka-hazo“ и Абхазское „škvakv- ašú – что значит бело-снежный, исчерпывающе объясняют происхождение этого названия⁴).

Фр. Любкер. смотри слово Azia.

) А. Хаханов. Древнейшие пределы расселения грузин в малой Азии. стр. 27.

Тмол современными турками наз. „Боз-дагом“, т. е. снежную горою.

) Сравни груз. ზომ-свежий ветерок, ზოზო-снежный обвал. арм. Գոջ-прохладный.

) Сравни грузинское kač-kači = kaš- kaši = ჯაბ-ჯაბო = ჯაბ-ჯაბო.

მასალა.

აზიისა და კავკასიის სახელწოდება- თა წარმოშობისათვის *).

I

აზია = ასია.

თანამედროვე მეცნიერება გვეუბნება: ასირიულად *aḥū* = ასსუ ნიშნავს აღმოსავლეთს¹⁾. ძველად, განაგრძობს ის, ე. ი. მეცნიერება, ბერძნებმა ამ სიტყვის ძირით ისარგებლეს და „აზიის“ ველად მონათლეს გაშლილი ნაყოფიერი მიწდორი, ქართული თქმით, შერედი, რომელიც მდებარეობდა ლიდიაში საბერძნეთიდან **აღმოსავლეთით**, „თმოლის“ მთის სამხრეთის კალთაზე, მდინარე კაისტრის, დღევანდელ კუჩუკ-მენდერეს, სათავის ნაპირზედო²⁾. „გარეულ ბატთა და გედთა გუნდი კაისტროს გასწვრივ „აზიის“ ველზე ხარობს და ლაღობს... ფრთათა თქრიალით ხმაურობს იქა“... ასე გადმოგვცემს შორეული წარსულის ცხოველ სურათს უკვდავი „ილიადა“³⁾. დღესაცო, ამბობს ფრ. ლიუბკერი, იმ არე-მარეში აუარებელი გედთა გუნდები, ნავარდობით დაქანცულნი, ეშვებიან დასასვენებლად. ადვილი დასაშვებიაო, განაგრძობს იგივე მეცნიერი, რომ სახელწოდება „აზიის“ ველისა აქედან გავრცელდა მთელ აზიაზეო⁴⁾. აი, თანამედროვე მეცნიერების აზრი ამ საკითხის შესახებ, ჩვენ

ამ გამოკვლევის ნაწილი დაბეჭდილი იყო „ტრიბუნაში“ 6 დეკემბერს 1921 წ. № 90.

კი ვიტყვით: სახელწოდების თანდანობითი გავრცელება ამ ველიდამ მთელ აღმოსავლეთით მდებარე მხარეზე მისაღება, მაგრამ რად დასჭირდათ ბერძნებს ასიურიული სიტყვა ზემოთ აღნიშნული ველის სახელწოდებისათვის – გაუგებარია!

ბერძნები აღმოსავლეთით მდებარე ადგილებს აღნიშნავდნენ და აღნიშნეს კიდევ ბერძნული სიტყვით: „ანატოლე“ = აღმოსვლა მზისა⁵⁾) – დღევანდელი ანატოლია, ე. ი. მცირე აზია. და თუ ეფესის ახლო აღმოსავლეთით მდებარე ველს უწოდებდნენ დაახლოებით მე-XII საუკუნეში ქრ. წინ. „აზიის“ ველად, აქ მიზეზიც სხვა უნდა იყოს და არის კიდევ:

. „თმოლოსი“ – მთაა ლიდიაში, დღეს თურქების მიერ ბოზ-დაგად, ე. ი. თოვლიან მთად, წოდებული. ამ სახელწოდებას მეცნიერება უკავშირებს ქართული სიტყვის „თოვლის“ ძირს, ვინაიდან ამ ენაში „მ“ და „ვ“ ხშირად ერთი მეორეში გადადისო: ვწერამ = ვწერავ.⁶⁾ აქედან: თოვლი = თვოლი = თმოლი. ამას თუ მივიღებთ და გაუწევთ ანგარიშს იმასაც, რომ ჩვენთან, ქართველებთან, ერთად სხვა, ჩვენი მონათესავე ტომებიც მთელი ძველი აღმოსავლეთის ფარგალში მიმოძრაობდა და საქმიანობდა, და ბევრნი მათგანი გადაგვარდნენ და შეუსისხლბორცდნენ სხვადასხვა მხრიდგან ახლად მოსულ სხვა ერებს, მაშინ ვიტყვით: აფხაზური „ასსუ“ და ავარული „ჰაზო“, რაც ნიშნავს იგივე თოვლს, მისაღებად სწყვეტს საკითხს: გადაგვარებულმა ჩვენმა მონათესავე ხალხმა შეუნარჩუნა მთას სახელწოდებაში „თოვლის“ ძირი „თმოლოსის“ სახით, „აზიის“ ველის სახელწოდებაში კი „ასსუ“-ს ანუ „ჰაზო“-ს ძირი, რაც თავისთავად, როგორც ბინადართა შორის

უკვე დამყარებული სახელწოდება, უშუალოდ შეთვისებულ იქმნა, შეიძლება მისი მნიშვნელობის არ ცოდნითაც, ამ მხარეში ახლად მოსულ ბერძნების მიერ, ბერძნების მეოხებით კი ეს სახელწოდება დამყარდა მთელი მსოფლიოს სიტყვიერებაში.

ჩვენი მოსაზრება რომ სინამდვილის მატარებელია, სჩანს იქიდანაც, რომ იმ არემარეში, რომელსაც უუძველესი ბერძნები **აზიის** ველად იცნობდნენ და რომელიც წარმოადგენს **თმოლოსის** სამხრეთ-დასავლეთ კალთის განგრძობას, ზემოდან პირშეკრულ ორ მთაგრეხილთა ღრმა ხევში მოქცეულს, აქამდე შენახულა უუძველესი დროიდანვე ველის ზემო დასაწყისთან მდინარის პირად, დღევანდელ მოსახლეთა მიერ **კალაკად** წოდებული, დაბა. აი, ამ დაბას უუძველესმა ბერძნულმა სიტყვიერებამ შეუნარჩუნა **კოლომს** = Κολομή სახელწოდება. ჩვენ, ამ სიტყვის ბგერითი შემადგენლობაში, ცხადად გვესმის ქართული **კალაჲ**, რაც უნდა ნიშნავდეს ხევში უღელტეხილით შემოსასვლელი ყელის დასაცავად აგებულს არა ვრცელ და მაღალ **მრგვალ ციხეს**, ამის ნიშნები ავარული **კალა**, ლეკური **კკალა**; თუ სიმრგვლეს გავუსვამთ ხაზს სიტყვა უნდა იყო ძველად ნაწარმოები ქართულ-სომხურ **კალო**-დან, რომლის ორთანხმოვანიანი ფესვი **კლ** გამოყენებულია ორთავე ენაში **გამაგრების** მნიშვნელობით.

გასაცვიფრებელი ის არის, რომ ზემოთნახსენებ **აზიის** ველს უუძველეს დროიდანვე ბერძენთა სიტყვიერებამ შეუნარჩუნა მეორე სახელწოდება: **კილბიანის ველისა** – Κιλβιανόν τεδίων, რაც ჩვენის აზრით არის დამახინჯებული **კალაუზნის**, ე. ი. **ციხისუზნის** ველისა. აქ მოყვანილი მასალა გვაფიქრებინებს, რომ ამ მიდამოში ჩვენ

გვაქვს საქმე ერთერთ უძველეს კულტურულ ბუდესთან, რომელიც თავის წარსულით მჭიდრო კავშირში უნდა იყოს კავკასიის ფარგალში დღეს მოქცეულ ხალხებთან. რაც შეეხება ასირიულ აც-ს, ჩვენ ვიტყვით, რომ ასირიელები, **ალბად**, აზიად=ასიად:=ქვეყნად ამომავალი მზისა⁷⁾ უწოდებდნენ ტიგროსის გაღმა **აღმოსავლეთით** მდებარე **თოვლიან** მთიან მხარეს. მათი აც შეგვიძლიან დაუკავშიროთ იგივე აფხაზურ „ასსუ“-ს⁸⁾ ანუ ავარულ „ჰაზო“-ს⁹⁾ რაც ნიშნავს, როგორც ზევით განვმარტეთ, თოვლს-ამ ძირისვე უნდა იყოს ქართული „სიოც“. საფიქრებელია ასირიელებმა აფხაზებიდან უშუალოდ შეითვისეს სიტყვა „ასსუ“ და თავდაპირველად მით აღნიშნავდნენ თოვლს, და მხოლოდ შემდეგ **აღმოსავლეთით** მდებარე მხარესაც: კარდუხის და ზაგრის*) თოვლიან მთებით მოცულ არეს, ე. ი. სიტყვამ მიიღო აღმოსავლეთის მნიშვნელობაც. ქართველები, აფხაზები და მათი მონათესავე ტომები სცხოვრობდნენ ასირიელთა მეზობლად და ამისთანა შემთხვევის მაგალითიც – ქართულიდან ასირიელების მიერ სიტყვის შეთვისებისა, გვაქვს: სიტყვა „გულადი“ უმნიშვნელო ცვლილებით არის შეტანილი ასირიელთა ლურსმულ წარწერებში⁹⁾. ჩემ მიერ წამოყენებული ჰიპოთეზი გადაჭრით დადასტურდება, თუ აღმოჩნდება, რომ ასირიულად აც თოვლსაც ნიშნავს, ჩვენ კი წინასწარ დარწმუნებული ვართ, რომ ეგრეთი უნდა აღმოჩნდეს. არსებობს კიდევ მეორე შესაძლებლობა „აზიის“ ველის სახელწოდების წარმოშობისა.

*) „სამხრეთით სადადიანო სვანეთს საზღვრავს ტყით მოცული „ზ ა გ ი ა რ ს“ მთებიო, უზნობს ექიმი ორბელი თავის თხზულებაში: „Сванетия“ стр. 6.

იმ არემარეში, სადაც „აზიის“ ველია, ე. ი. ლი-
დიაში, სამხრეთ-აღმოსავლეთით სცხოვრობდნენ აწ გადა-
გვარებულნი, ლიკიელნი, ხალხი თავისი წარსულის ხვედ-
რით და ენობრივი განმხოლოებით მონათესავე ბასკებისა
და ეტრუსკებისა. მათ თქმაში დაცულია სუფიქსი „აზი“,
რომელსაც ჰქონდა ადგილისა და ტომის მაჩვენებელი
მნიშვნელობა, მაგალითად:

სპარტ-აზი = სპარტელი, როგორც დღევანდელი დი-
დოელების ენაში – ზი: ჩაჩან-ზი, ანდი-ზი = ანდი-ელი.
საფიქრებელია, რომ ლიკიელთა თქმაში „აზი“ ცოც-
ხალი ცნების მატარებელი იყო და შეიძლება ჩვენ მიერ
წამოყენებული საკითხის გადაწყვეტისათვის მას დიდი მნი-
შვნელობაც ჰქონდეს, მაგრამ ამის შესახებ, სათანადო
მასალის უქონლობის გამო, ჯერჯერობით მსჯელობა
ნაადრევია¹⁰).

წყაროები:

- Asia. Фр. Любкера стр. 136.
”Ασιος λευκων, Hom. I/ 2. 461. Фр. Любкера/
стр. 136.
Hom. I/. 2. 461.
Caystus стр. 217. Фр. Любкера.
Э. Реклю „Человек и Земля“ стр. 307 т. I.
Древнейшие пределы расселения грузии по
Малой Азии стр. 27. А. Хаханов.
Э. Реклю стр. 307 т. I.
8. Услар – „Аварский и Абхазский языки“ стр.
hazo, стр. 13. აყ. ავარული hazo შეადარე ქარ-
თულ ჩა-მო-ზოვებს, რომელიც იხმარება ძალიან ხში-

რად თოვლის ჩამოწოლის აღსანიშნავად-იტყვიან: „ზ ო-
ვ ი ა, არ წახვიდე თორემ დაიღუპებიო“, შეადარე სომხ.
ზოვ = გრილი.

„0 происхождении грузинского языка А.
Глейе 27 том. Сб. материалов...

10. Сборник материалов для описания местно-
стей и племен Кавказа т. 40, стр. 27 и 28, отд. III.

„კავკასიის“ სახელწოდების ქვეშ თანამედროვე მეცნიერება იცნობს ორ მთაგრეხილს: ერთი მდებარეობს შავსა და კასპიის ზღვათა შორის და იწოდების Καύκασος Σκαθικός-კავკაზოს სკითიკოს, მეორე კი ძვეს ტურანსა და ავგანის ტანის შუა და იწოდების Καύκασος Ἰνδικός – კავკაზოს ინდიკოს დღევანდელი „ჰინდუკუმ“¹⁾.

ძველი ბერძნების სიტყვიერებაში ეს სახელწოდება ხმარებაში იყო Ἰνδικός-კავკასიის. წინ:

I
მისცხადოდა მთაწარმოვების შესახებ სახელწოდება კავკასია ამ მთამ მიიღო შემდეგი მიზეზის გამო: გიგანტთა, ე. ი. ბუმბერაზთა ბრძოლის შემდეგ სატურნი დაემალა იუპიტერის რისხვას და ნიანგად ქცეულმა თავი შეაფარა უუმაღლეს მთას. აქ პრომეთეოსმა მოჰკლა ერთი ბინაღარი მწყემსი, სახელად „კავკასი“, და მისი შიგნეულის მიხედვით სთქვა, რომ მტრები ახლო არიანო. იუპიტერი მოევლინა იმ არემარეს, შეჰკრა მამა თვისი და გადაუშვა ტარტარში, ე. ი. ჯოჯოხეთში. მთაზე 40, რომელსაც უწოდა მწყემსის სახსოვრად „კავკასი“, მიაჯაჭვა პრომეთეოსი და მიუსია მას ტანჯვის მისაყენებლად არწი-ვიო²⁾...

I
სახებ დაგვრჩა – რომაელთა მეცნიერის: „სკვითები ეძახიან მთას იმსო აგრდელს, ერს ცეცხლს“ (Caelus ignis, რაც ნიშნავსო „თეთრ-თოვლოვანი“ = белоснежный²⁾).

I

საუკუნის დასაწყისში – ის ამბობს: სკვითებს სპარსელები
† კრუკაზის = Croucasis, ე. ი. თოვლიანსო⁴).
მესამედიდოვანოტორებსავე კმეწმდებს წარმოშო-
ბის შესახებ მრავალ სხვადასხვა ხასიათის მასალას იძლევა:

ნილი ორიენტალისტი, აწარმოებს ამ სიტყვას – „კავკა-
სიას“ – Koh-Kâfsp-იდან = კოხ-კასპი-დან ე. ი. მთა კას-
პიელთა, რადგანაც კოხ ანე კუხ ირანულად ნიშნავს
მთასო. მისი აზრით „კავკაზი“ წარმოსდგა „კოფ-კაფი-
დან“, კოფ-კაფი კი არის, ალბადო, წარღვნილი ძველი
სახელწოდება კოხ-კასპ ისაო. ამ მსჯელობას ის ამყა-
რებს ერთი უღმრთისავე წყაროებისა და დროს „კავკა-
სიას“ უწოდებენ „კასპიადო“.

სტრაბონი ემხრობა ამ აზრს და ამბობს, რომ ეს
სახელწოდება შესაძლებელია წარმოიშვა „კასპიელთა“
ხალხის სახელიდანო – თუმცა მის დროს ეს ხალხი უკვე
აღარ არსებობდა – მაგრამ მან იცოდა, რომ ჰეროდოტი
ამ ხალხს იხსენიებს კსერქსის ლაშქრის შემადგენელ ხალ-
ხთა შორის. ეს აზრი მიუღებელიაო, ამბობს ვ. სენ-მარ-
ტენი, რადგანაც კავკასიის მთებში დღესაც იგივენი ხალ-
ხნი სცხოვრობენო, რომელნიც სცხოვრობდნენ ერატოს-
ფენის დროსაო და არც ერთი მათ შორის „კავკასიას“
„კასპიას“ არ უწოდებსო⁵).

V

დღეს წარმოშობის შესახებ რაიმე სახელწოდება ვივი-
ანე სენ-მარტენიც, შემდეგ ნაირად ყალიბდება: „არის
ერთი სახელწოდება, რომლის შთამოება ანუ დასაბამი

ჰერეზა უხსოვარ დროთა სივრცეში, იგი გამოდგა არა-ჩვეულებრივი სიცხოვლისა და აქამდე დარჩა კავკასიაში – ეს სახელწოდებაა: აზები, იასები, ოსები. აზთა მთებს **შესაძლებელია** ჰრქმეოდაო გოგ-აზ ანუ გაუგ-აზ, სახელი, რომელიც წარმოადგენს წმინდა ბერძნულს „კაუკაზოს“-სო, მით უფრო რომ ოსური ხოხ, რაც ნიშნავს მთას, ვ. სენ-მარტენის აზრით, მთიელთა ხორხოვან კილოკავში ითქმის „გაუგა‘თ“ და „ამიტომ ადვილად შესაძლებელიაო, მოგვყავს უსლარის სიტყვები, რომ სავრომატები, სინდები, ზღვის პირელნი, რომელნიც უწინარეს სხვებისა გაიცნეს ბერძნებმა უწოდებდნენ კავკასიის შორს მომჩინარე მწვერვალებს გაუგ-აზ-ს, აზების მთასაო, ამიტომაც გაუგ-აზი მიგვაჩნია კავკასიის წინაპირვანდელსა და უუმართლეს ფორმადო“⁽⁶⁾.

აქ მოყვანილი აზრის შესახებ ჩვენ ვიტყვით, რომ ის მიუღებელია, რადგანაც არ ვიცით, რომელ მთიულთა თქმაში აქვს ადგილი „გაუგს“ მთის მნიშვნელობით და აგრეთვე იმიტომაც, რომ აზებმა = ოსებმა კი არ მისცეს ნაწილობრივ სახელწოდება კავკ-ასიას, არამედ თვით მიიღეს თავისი სახელი ოსი, იასი, აზი იმ არემარესი სახელწოდებიდან, სადაც ოდესღაც ისინი სცხოვრობდნენ თავის მოძრავ ერთერთ ბინადრობის უუძველეს ხანაში: ჩრდილოეთ კავკასიას ქვემო დონიდან, ძველ ბენრძნების თქმით ტანაისიდან დაწყებული შავი ზღვის მიყოლებით იალბუზის მთამდე, უუძველესი საბერძნეთის სიტყვიერება იცნობს „აზიად“.

აქ უცხოვრიათ ოსებსაც, რის შემდეგ და გამო ჩვენის აზრით, წარმოიშვა აზების სახელწოდება და არა პირუკუ, თვით აზია-კი წარმომდგარია აფხაზურ „ასსუ“-

სა ანუ ავარულ ჰაზო-საგან, რაც ნიშნავს თოვლს. ამ არე მარეს ბერძნები აზიად უწოდებდნენ უკვე 550 წ. ქ. წინ. აზია იწყება ტანაისიდანო, დღევანდელი დონიდანო*), იმეორებს ძველი ბერძენი-სკილაქსი კარიანდელი, მე-V საუკუნის დასაწყისში ქ. წინ.

„უბედურნი არიან ის ხალხნი, რომელნიც სცხოვრობენ მის პირად, ე. ი. დონის პირად, ამბობს დიონისე პერიეგეტი I საუკუნეში ქრ. შემდეგ, იქ მუდამ სუსხიანი თოვლია და მძაფრი ყინვები და როდესაც ქარი ამოვარდება, სიცივე აღწევს იმისთანა სიმძაფრეს, რომ მთელი საქონელი გარეთ დარჩენილი სრულიად ილუპება. საფიქრებელია, რომ თვით ხალხიც სრულიად ამოწყდებოდაო, რომ იქ რჩებოდენ ამ აუტანელ ქარბუქშიო, მაგრამ ისინი შეუბამენ თავიანთ ურმებს და ამ ხნის განმავლობაში მიეშურებიან სხვა მხრისაკენ, აქაურობას კი სტოვებენ ზამთრის ქარბუქთა სრულ ხელისუფლებაში, რაც, ე. ი. ქარბუქი თავის სიმძაფრით ანადგურებს მთასაც და ბარსაც ნამძნარით მოცულთაო“⁷⁾.

ამგვარად, თუ ასე ესახებოდა განათლებულ ბერძენს პირველ საუკუნეში ქ. შ. ამ არემარესი სიცივეების სისასტიკე, რა გასაკვირველია, თუ ვიტყვით, რომ აფხაზებმა და მათ მონათესავე ხალხმა, რომელნიც აქაურობას იცნობდნენ არა უგვიანეს მე-VII – VIII საუკუნისა ქრ. წინ, ეს არემარე მონათლეს „ასსუ“-ეთის, „ჰაზო“-ეთის, ე. ი. „თოვლეთის“ სახელდადებით.

„ჩვენ ვიცითო, ამბობს პ. უსლარი, რომ ყუბანის დაყოლებით მხარეს ოდესმე აზია ჰრქმევია, აწინდელ

დონი ოსურად ნიშნავს წყალს, მდინარეს.

დროშიაც, საუკუნოებით ჩანერგილი ჩვეულების გამო, კავ-
კასიის მკვიდრნი ყუბანის მიდამოების მცხოვრებთ, ვინც
უნდა იყვნენ ისინი, „აზებს“ უწოდებენ⁶⁾.

ბალყარეთში, ჩერეკის სათავეში მდებარე მხარეში,
სადაც ყაზარდოელები სცხოვრობენ, დღემდე შენახულია
ერთერთი ადგილის სახელწოდება „აზია“, რაც შეცთო-
მით მათ მიაჩნიათ ოსთა ხევის აღმნიშვნელად, რა საკვირ-
ველია მის გამო, რომ წინეთ იქ უცხოვრიათ ოსებს,
მაგრამ საგულისხმიერო ის არის, რომ ოსები თავის თავს
უწოდებენ რანს, მრავლობითი ირონს, რაც გულისხმობს
მათ ირანთაგან წარმოშობას, ბალყარლებს კი „ასიაგ'ებად“,
ე. ი. **ოსებად** იხსენიებენ⁸⁾, აშკარაა ადგილის სახელწო-
დებისა ხალხზედ გადატანით.

აზებისაგან, ასეებისაგან ანუ ოსებისაგანო ინდოეთით,
ამბობს ჩვენი ისტორიკოსი დ. ზ. ბაქრაძე, სადაც ეს სიტ-
ყვა აქამომდე ხმარებაშიაო, ეს სახელწოდება ჩვენ მხა-
რეს შეთვისებია აქამდე სამუდამოდ და აქედან აღარსად
გზავრცელებულაო, რადგანაც მომეტებული ნაწილი აზე-
ზის ტომისა აქვე დამკვიდრებულაო. თვით „აზია“ პირ-
ტელად პელაზგებს-შემდეგ იმათის გადმოსახლებისა შუა-
საზღუდელ მხარეებსა და მდინარეების მცირე
აზიაში⁹⁾; მას უკან ასე დარქმევია ჩრდილო მხარეს კავ-
კასიისასაც და აქედან მთელს აზიას მოჰფენიაო¹⁰⁾.

პირველი ნაწილი ამ ამონაწერისა სრულიად მიუ-
ღებელია: ეს აზრი, ალბად, ეყრდნობა ივანე შოპენის იმ
ადგილს, სადაც ნათქვამია: „ძირითადი ნამდვილი კავკა-
სია მდებარეობს, როგორც ცნობილია, შუა აზიაში დი-

აზიის ველისათვის, კასტრის ნაპირზედ.

დებულისა და ნაყოფიერი ვაკე ადგილებით, სადაც წარ-
მოიშვა და გამრავლდა იაფეტის შთამომებანიო“.

პირიქით, ჩვენ ვიცით, კავკასიის სახელწოდება უკვე
ხმარებაში იყო ძველ ბერძენთა სიტყვიერებაში მე-VI
საუკუნედამ და შუაგულ აზიაში ის გადატანილ იქმნა ვ.
სენ-მარტენის მოსაზრებით შემდეგ პირობებში: „რამდე-
ნადაც დღეს ვიცით სახელწოდება „კავკასია“ სანსკრიტთა
სიტყვიერებაში არ მოიპოება, ამბობს ის, სამაგიეროდ
ჩვენ იქ გვხვდება სახელწოდება „კაზა-გირი“, რაც ნიშ-
ნავს კაზთა-მთას: გირი მთას ნიშნავს კაზურადო. ამ
მოდგმის ხალხმა თავის სახელწოდების უმნიშვნელო ცვლი-
ლებით დღემდე შეინახა აქ თავიო“

„ალექსანდრე მაკედონელი მე-IV საუკუნეში ქ. წინ,
განაგრძობს იგივე მეცნიერი, ინდოეთში ბაქტრიიდან
მიილაშქრებდა და მას, რასაკვირველია, თან ეხლებოდა
მრავალი ირანელი, რომელთა „კოხი-კაზა“ ესე იგი მთა-
კაზთა ადვილად-თავისთავად შეიცვლებოდა ბერძენთა
თქმაში „კაუკაზად“, რადგანაც სახელწოდება კაუკასია
უკვე დიდი ხნის შეთვისებული ქონდათ მათ მშობლიურ
სიტყვიერებიდანო“ აქ აღსანიშნავია, რომ პტოლომეო-
სი კლავდი, სახელოვანი გეოგრაფი, რომელიც სცხოვ-
რობდა მე-II საუკუნეში ქ. შემდეგ, თავის თხზულებაში
აღნიშნავს Casii montes-კაზთა მთებს, მაგრამ აღმოსავ-
ლეთით მთაგრეხილის იმ ნაწილისა, რომელსაც ის უწო-
ლებს: Cauxasii montes proprie dicti, ე. ი. სინამდვილეში
კავკასიის მთებად წოდებულნი.

V

შობის შესახებ ა. გრენის აზრი – ის ამბობს: სახელწო-
დება „კავკასია“ ეკუთვნის ირანულ კილო-კავებს და
არსებობს აგრეთვე ამ სახელწოდების წარმო-

წარმოიშვა მიდიელთა სიტყვებიდან კავი = მეფე და კუ = მთა, იმ სახით, რა სახითაც დღესაც კავკასიის იმრგვლივ მცხოვრები მთიულები ხმარობენ „კაპკაი“-სო¹⁰). არც ეს აზრია, ჩვენის შეხედულებით, სინამდვილის მატარებელი, რადგანაც კაპკაის უწოდებენ ზოგიერთი მთიულები ქ. კავკავს და არა მთაგრეხილს.

V

თავის სიმარტივით – ეს არის მ. ჯანაშვილის შეხედულება: კავ-კავ, რაც შეიძლება მივიღოთ შემდეგი მნიშვნელობით: ზღუდე-ზღუდეს, მთაგრეხილი-მთაგრეხილს, ~~ორსა და მთაგრეხილს~~ ხორი, თავისებური ამ გამოკვლევაში მოყვანილ აზრთა შორის ჩვენთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს უფროსი პლინიუს ცნობას, რომ სკვითები, სპარსთა სახელწოდებით, საკები, კავკასიის მთებს უწოდებდნენ „Graucasis“ – „გრაუკაზის“. ამ სიტყვის მნიშვნელობა სხვადასხვა ნაირად არის განმარტებული თანამედროვე მეცნიერთა მიერ: თვით პლინიუს მიერ მოყვანილ მნიშვნელობას „თეთრ-თოვლოვანს“ არც ერთი მათგანი არ უჭერს მხარს. ისინი ყველანი სრულიად სარწმუნოდ იჩნევენ სიტყვის „გრაუკაზის“ ბგერითი გადმოცემას და მას განმარტავენ სანსკრიტული ენის საშუალებით: გრავან = კლდე და კაზ = ბრწყვიალა, კაშკაშა, მბრწყინავი; ამ განმარტებას მხარს უჭერენ სანსკრიტოლოგი ბოლენი, გამოჩენილი ორიენტალისტი ევგენი ბიურნუფი და აგრეთვე ვ. ჰუმბოლდტიც. აქ გაუგებარია: რად დასჭირდათ სკვითებს – უმეტეს შემთხვევაში თათარ-თურქთა ხალხს, არიელთა მოდგმის ხალხთა სიტყვებით სარგებლობა? ამას თუ იმასაც მიუმატებთ, რომ როგორც ამბობს ვივიანე სენ-მარტენი, „რამ-

დენადაც ვიცითო სანსკრიტული ლიტერატურაში სიტყვა, „კავკაზი“ არ მოიპოვებო და ბიურნუფის შენიშვნასაც; რომ თანახმად სანსკრიტულთი ენის კანონებისა სიტყვა „გრავეკაზის“ დალაგება. პირუკუთი უნდა იყოსო, ე. ი. კაზა-გრავანის სახით, ჩვენ ვიტყვით, არც „გრავეკაზი“ სწყვეტს საბოლოოდ საკითხს, მაგრამ აქ ერთი რამ არის ხაზგასასმელი „გრავეკაზის“ პლინიის მიერ მოყვანილი მნიშვნელობა – რასაც თანამედროვე მკვლევარნი სრულიად მხედველობაში არ იღებდენ და ანგარიშს არ უწევდენ: **თეთრ-თოვლოვანი**-თვით ცნება „белоснежный“. ამ ცნებას თუ მივაქცევთ ყურადღებას და მას მთიურ ხალხთა ენიდან მოუძებნით თანაბრად დალაგებულ სიტყვებს, ჩვენ ვიპოვნით დადესტნის ერთ-ერთ ხალხთა ენაში, სახელდობ – ავართა, სრულიად მარტივად გადამწყვეტ მასალას: კახჰ = თეთრი, ჰაზო - თოვლი, აქეთგან თეთრ - თოვლოვანი კახ-ჰაზო¹²⁾, საიდანაც ბერძნული Καυκάσιος-ს-კავკაზოს სრულიად ბუნებრივია. აფხაზური ასსუ – თოვლი და შკვაკვა = თეთრიც კარგად უდგება კავკასიის სახელწოდების უკვე მოყვანილ შინაარსს, მაგრამ აფხაზურად ამ სიტყვათა ბუნებრივი დალაგება: ასსუ შკვაკვაა და არა მკვაკვ-ასსუ*).

არსებობს კიდევ ამ სახელწოდების წარმოშობის მეორე შესაძლებლობა: აფხაზებთან იქვე მეხოზლად სვანუო ენაში დღემდე ცოცხლად დაცულია სიტყვა „კავკას“ – ბრწყინვალის, მოწმენდილის მნიშვნელობით¹³⁾, ქართულსა ხალხურ თქმაში-კი, სახელდობ იმერეთში, ხმარებაშია

აქ მოყვანილი მასალა ადასტურებს მეცნირებაში უკვე გამოთქმულ აზრს, რომ ავართა და აფხაზთა შორის დასაშვებია ნათესაური კავშირიო.

სიტყვა „კას-კასი“, შემდეგ სიტყვის საქცევში: „ცა მოკას-კასეულიაო, იტყვიან ხოლმე“¹⁴). სიტყვის მნიშვნელობა იგივეა, რაც სვანურში სიტყვა „კავკასისა“ ასო „ვ-ინის – „ს“-ანზე შეცვლით: კავ-კასი = კას-კასი; სვანისთვის ეს სიტყვა არა რთულია, მარტივია და ადვილად დასაშვებია, რომ ამ სიტყვის ბგერითი შემადგენლობა დამუშავდა აფხა-ზურ „შკვა-კვ-ასსუ“-ს და ქართულ „კას-კასის“ ზეგავლენით, აქედან-კი, ესე იგი სვანურიდან „კავკასი“ უცვლელად და უშუალოდ გადვიდა ბერძნურ სიტყვიერებაში და დამყარდა საყოველთაოდ. ეს შესაძლებლობა მით უფრო მისაღებია, რომ სვანები ისტორიულ ხანაში სცხოვრობდნენ შავი ზღვის პირად და მხოლოდ შემდეგ მოექცნენ იმ არემარეში, რომელიც ეხლა უჭირავთ. დღესაც, როდესაც სვანი კარგ ამინდში სტკბება თოვლით მოცულ მთაგრეხილის დიადი სურათით ის ამბობსო: „ეზერ კავკას მადელი ა!“ ე. ი. ხომ მშვენივრად ბრწყინავსო!*) მაგრამო, უზნობს მეორე განათლებული სვანი, სვანებმა არ იციან ზოგადი სახელი მთაგრეხილისა და აღნიშნავენ მხოლოდ ამ მთაგრეხილის ცალ-ცალკე მწვერვალებს: „თოთან“ = თეთრი, „თვეთნულდ“ = მოთეთრო, „უშბა“ და სხვა**). მიუხედავად ამისა, ჩვენთვის ცხადია, რომ ზღვის ნაპირად მცხოვრები სვანი მეზღვაურის ძველი ბერძნის, შეიძლება მითითებითაც, მისთვის გაუგებარ სიტყვითი შეკითხვაზე, თუ რა ჰქვია ამ მთაგრეხილსო, გასცემდა

სიტყვითი სიტყვითად: ეზერ = კარგად, კავკას ბრწყინვალე, მადე = არ, ლი = არის, ა = თუ! თ. დადიშქელიანი № 1962. მუზეუმის ხელთნაწერისა.

ი. ნიჭარაძე, პირველი ტექნიკუმის მასწავლებელი – ფილოლოგი.

პასუხს: „კავკას“ – ბრწყინავს-ბრწყინვალეა და რასაკვირ-
ველია ეს არა პირდაპირი პასუხი სრულიად დააკმაყოფი-
ლებდა შემკითხველის ცნობის მოყვარეობას...

ასე ამნაირად ადგილობრივ მოზინადრე ხალხთა ენე-
ბის ფარგალში სწყდება აზიისა და კავკასიის წარმოშო-
ბის საკითხი, რაც ჩვენ ერთხელ კიდევ გვადლევს ნებას
ვსთქვათ, რომ ძველი აღმოსავლეთის ფარგალში არა არი-
ელთა და სემიტთა ეკუთვნის პირველი კულტურული
ჭირისუფლობის ადგილი და სათანადო მზრუნველობა,
არამედ ჩვენ, ქართველებს, და ჩვენს მონათესავე ერებს...

წყაროები.

1. Фр. Любкер. Caucasus ст. 216.
Псевдо-Плутарх Ган стр. 154, ч. I.
Плиний Старший (29 – 79 г. по Р. Х.) – Ган
стр. 110 ч. I. სიტყვა თეთრ-თოვლოვანი ჩვენ ვიხმარეთ
„თოვლივით-თეთრის“ მნიშვნელობით.
К. Юлий. Ган стр. 179.
5. Газета „Кавказ“ №№ 22 и 23, 1848 г.
6. X выпуск сборника сведений о кавказских
горцах, Тифлис, 1881 г. Древнейшие сказания о Кав-
каве. II. К. Услар.
7. Дионисий Периегет – 90 г. по Р. Х. Orbis
descriptio. Ган стр. 133, ч. I.
8. Сборник материалов для описания местностей
и племен Кавказа т. 40 стр. 5 и 21 статья К. Ф. Гана.
დ. ზ. ბაქრაძე – „საქართველო“ I რვეული.
10. А. Н. Грен. „Краткий очерк истории Кав-
казского перешейка“ стр. 3.

11. А. С. Хаханов „Древнейшие пределы расселения грузин по Малой Азии“ стр. 66. „Дневник XIII съезда русских естествоиспытателей и врачей стр. 464. в Тифлисе.

12. „Аварский язык“. П. К. Услар.

13. საისტორიო და საეთნოგრაფიო მუზეუმის ხელთნაწერი-თ. დადიშქელიანი № 1962.

სიტყვის-კონა ი. ჭყონია.

14. შეადარე: ქართული კას-კასი = კაშ-კაში და სანსკრიტული Kaśate – ჩანს, ბრწყინავს იხ. პროფ. გ. ახვლედიანის რეცენზია ამ გამოკვლევის შესახებ.

ო. ჯიშკარიანი.

ავლაბარი, 14 ნოემბერი 1921 წ.

თავლიტი 1747, № 1656, ტირაჟი – 2.000.